

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích
Teologická fakulta

Katedra etiky, psychologie a charitativní práce
Bakalářská práce

Přístup české veřejnosti k sociokulturním menšinám
ve společnosti

Vedoucí práce: Mgr. Jana Šimečková

Autor práce: Renáta Kocábová, DiS.

Studijní obor: Sociální a charitativní práce

Forma studia: Prezenční

Prohlašuji, že svoji bakalářskou práci jsem vypracovala samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47 písm. b) zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění, souhlasím se zveřejněním své bakalářské práce, a to v nezkrácené podobě (v úpravě vzniklé vypuštěním vyznačených částí archivovaných Teologickou fakultou) elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění, zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledky obhajoby kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

Datum

Děkuji vedoucímu bakalářské práce Mgr. Janě Šimečkové za cenné rady, připomínky
a metodické vedení práce.

Obsah

1 Úvod.....	5
2 Charakteristika soudobé postmoderní společnosti a vybraných sociokulturních menšin.....	6
2.1 Charakteristika soudobé postmoderní společnosti	6
2.2 Menšinová politika:.....	8
3 Charakteristika vybraných sociokulturních menšin	11
3.1 Historické a nové menšiny.....	13
3.2 Etnická a národnostní menšina.....	14
3.3 Náboženská menšina.....	15
3.4 Jazyková menšina.....	17
3.5 Marginální skupiny (mezí, okrajové skupiny, netypické na okraji zájmu společnosti, diskriminovaní – stručný přehled, pro ucelený pohled na charakteristiku sociokulturních menšin).....	18
4. Charakteristika sociálního vyloučení vybraných sociokulturních menšin a možnosti jejich soužití s majoritní společností.....	20
4.1. Dimenze sociálního vyloučení.....	20
4.1.1 Ekonomická dimenze	21
4.1.2 Sociální dimenze a kulturní dimenze	22
4.1.3 Symbolická dimenze	23
4.1.4 Politická dimenze.....	24
4.1.5 Prostorová dimenze.....	24
4.2 Možnosti soužití vybraných sociokulturních menšin (marginalizovaných skupin)	25
4.2.1 Asimilace.....	25
4.2.2 Integrace	25
4.2.3 Multikulturalismus.....	26
5 Srovnání vybraných menšin ve vybraných souvislostech.....	28
6 Závěr.....	34
7 Resume.....	35
8 Citovaná literatura	36
9 Abstrakt.....	37
10 Abstract (v anglickém jazyce)	38

1 Úvod

Téma přístup české veřejnosti k sociokulturním menšinám ve společnosti, které jsem si zvolila pro svou bakalářskou práci, jsem si vybrala z několika důvodů. Zdá se mi velice zajímavé, jak se vyvíjí naše společnost ve stereotypch a předsudcích. Jaké předsudky stále přetrvávají a jaké se naopak obměňují, či úplně mizí, ať už je to například smířování se populace s mentálně postiženými. Přesto se s předsudky setkáváme každý den. Velmi zajímavé je pro mne je pozorovat, jak přistupujeme k jinému náboženství, dle mého názoru, všichni věří v jedno, jen to každý nazývá jinak a je kvůli změně slovům, byť se stejným významem pácháno často velké násilí. Jak nahlížíme na přistěhovalce, kteří u nás chtějí pracovat, protože v jejich zemích vládne nepokoj a války, nebo i z jiných důvodů. Jak nahlížíme na Romy, kteří jsou ve všech výzkumech zatím bráni jako nejvíce nepřizpůsobivá menšina.

Ideálem by byla společnost pluralitní. Lidé by respektovali různé názory a odstranili stereotypy a nevhodné předsudky.

Je zajímavé pozorovat, jak jsme skrze média hodně manipulováni, a mnoha lidem nedochází, že se toto děje. „Mocní tohoto světa“ skrze média ovládají masy prostřednictvím negativních zpráv a vzbuzováním strachu z různých jevů. Protože čím větší budeme mít strach, tím lépe jsme ovladatelní a manipulovatelní. A tak přijímáme hotové hodnotové systémy, plné předsudků, odsudků, aniž bychom je vyhodnocovali vlastním úsudkem. Pokud člověk dá hned na první dojem a nebude se dívat do nitra jiného člověka, bude odsuzovat lidi, kteří jsou v něčem jiní.

Vždy mě zajímaly různé odlišnosti lidí a jejich názory na ně. Proto jsem se rozhodla psát bakalářskou práci na toto téma. Napadá mě jedna zvláštní otázka: „Co je vlastně normální?“ Každý z nás by si měl na tuhle otázku umět odpovědět sám.

Ve své práci bych se ráda zaměřila např. na to, jaké odlišnosti nám nejvíce vadí, co jsme a naopak nejsme ochotni tolerovat a proč tomu tak je.

2 Charakteristika soudobé postmoderní společnosti a vybraných sociokulturních menšin

2.1 Charakteristika soudobé postmoderní společnosti

„Kulturní pluralita musí být pevně zakotvena v úctě k odlišnostem, což jde ruku v ruce s rovností, snášenlivostí a odmítáním diskriminace. Stvrzená kulturní identita, sdílené hodnoty a společné dějiny jsou pilířem pocitu sounáležitosti se společenstvím, ať se jedná o společenství menšinové, většinové, o region, národ, stát či kontinent“ (NIESSEN, 2000, s. 11, *přes. cit.*). Havel (*cit. dle NIESSEN, 2000, s. 7, 8*) zdůrazňuje úctu k odlišnostem a rozmanitosti, která v širším společenství obohacuje vztahy mezi lidmi a vytváří prostředí, ve kterém se lze vyrovnávat s rozdíly jejich přijetím, nikoli popíráním. Úcta k odlišnostem je prostorem pro vzájemné obohacování, zatímco popírání odlišností může vyvolávat agresi (NIESSEN, 2000, s. 11, *vol. cit.*).

Globalizace světového hospodářství je chápána jako „hozená rukavice tradičním evropským omezením a hranicím“, kdy jsou pravomoci státu usměřňovány na úrovni jak národní, státní, tak mezinárodní, tím poukazuje na důležitost vytváření harmonických vztahů mezi komunitami (NIESSEN, 2000, s. 12, *vol. cit.*).

„... Pro Evropu je charakteristické neodmyslitelné sepětí s dynamikou globální výměny lidí a kultur. ... Národní kultury jsou doplňovány globální kulturou, regionálními a přeshraničními kulturami a kulturami specifických kategorií lidí. Mezinárodní mobilita vysoce kvalifikovaných, částečně kvalifikovaných a nekvalifikovaných pracovních sil, jakož i podnikatelů, turistů a umělců doprovází a posiluje globalizaci. Evropské vlády musí na tento vývoj reagovat stejně, jako obyvatelé Evropy, potřebují nové znalosti a dovednosti, aby se dokázali vypořádat se stále se zrychlujícími změnami“ (NIESSEN, 2000, s. 11, 12, *přes. cit.*).

„V globální společnosti není rozmanitost překážkou, ale spíše potřebou společenského a individuálního vývoje. Potlačování nebo nedbání odlišností popírá identitu komunity a může podkopat společenské a politické tkanivo států. Společenská soudržnost a angažovanost v životě společenství je posilována, pokud jsou odlišnosti uznány a ceněny. Lidé se identifikují jakožto bytosti patřící do více než jedné komunity. Jejich identity jsou proměnlivé a přizpůsobují se podle toho, co vyžadují okolnosti. Politika vlád může přispívat k vytváření prostředí, které oceňuje rozmanitost, čímž je podporována soudržnost. Integrovanou součástí této politiky je schopnost vypořádat se s negativními důsledky globalizace, jakými jsou nerovnoměrné rozdělování hospodářských, sociálních a kulturních statků uvnitř i mezi komunitami a marginalizace a sociální vyloučení určitých skupin uvnitř společnosti“ (NIESSEN, 2000, s. 12, *přes. cit.*).

„V politických a veřejných diskusích jsou imigranti a menšiny často líčeny jako skupiny, které mají, resp. působí problémy.“ (NIESSEN, 2000, s. 13, *přes. cit.*). Existují obtíže spojené s integrací imigrantů, zároveň je ale důležité hledat i přínos tohoto procesu (NIESSEN, 2000, s. 13, *vol. cit.*). „Začleňování je oboustranný proces přizpůsobování jak ze strany imigrantů a menšin, tak ze strany většinové společnosti, což vyžaduje aktivní angažovanost všech zúčastněných. Stát a občanská společnost hrají významnou úlohu při přijímání do svého středu i při umožnění přístupu do většinového celku. Státy a jejich občané mohou očekávat, že imigranti i menšiny budou aktivně usilovat o to, aby se stali součástí společnosti, a přihlásí se k jejím základním hodnotám“ (NIESSEN, 2000, s. 13, *přes. cit.*).

Imigranti a menšiny jsou dle Niessena (2000):

- často považování za konkurenty na pracovním trhu
- za hrozbu kulturním normám a národní identitě
- za zdroj řady dalších sociálních neduhů (s. 13, *přes. cit.*).

Etnické konflikty a války, etnické čistky, projevy rasismu a násilí, přetrvávající stereotypy přímé a nepřímé diskriminace, popularita krajně pravicové a nacionalistické politiky a zhoršující se sociálně - ekonomické postavení velkých skupin imigrantů a menšin v poměru k většinovému obyvatelstvu – to vše představuje velmi křiklavou urážlivou protiváhu politice vztahů mezi komunitami (NIESSEN, 2000, s. 13, *přes. cit.*).

Migrace je integrální součástí dějin Evropy a důležitým rozměrem její dnešní reality. Neexistuje jediná evropská země, která by nebyla zasažena migračními pohyby. Občané Evropy se stěhovali a stále stěhují jak mimo Evropu, tak uvnitř světadílu a zároveň migranti a uprchlíci z ostatních částí světa přicházejí, aby v Evropě začali nový život (NIESSEN, 2000, s. 22, *přes. cit.*).

Mnohým evropským zemím se daří integrovat migranty a uprchlíky. To neznamená, že integrační proces, který často trvá více než jednu generaci, probíhá bez konfliktů a napětí mezi nově příchozími a skupinami uvnitř hostitelského obyvatelstva. Zároveň neignorujeme skutečnost, že se mnozí migranti a uprchlíci rozhodli vrátit zpět do zemí původu (NIESSEN, 2000, s. 22, *přes. cit.*).

Mezinárodní právo činí zřetelný rozdíl mezi uprchlíky a různými kategoriemi migrantů. Úmluva z roku 1951 o právním postavení uprchlíků zavedla definici uprchlíka. Úmluva z roku 1990 o ochraně všech migrujících dělníků a členů jejich rodin uvádí obecnou definici „migrujícího dělníka“ a různých kategorií migrantů (přeshraniční dělníci sezónní dělníci, kočující dělníci, dělníci vázaní na konkrétní projekt, samostatně výdělečně činní atd.) (NIESSEN, 2000, s. 22, *přes. cit.*).

Důvodem k migraci mohou být politické, sociálně ekonomické, či jiné. Vždy je to svobodná volba migranta, i když na první pohled se jedná o volbu nucenou. Možnosti migranta bývají omezeny, když se migrace stává „posledním útočištěm a nezbytnou součástí strategie přežití“ (NIESSEN, 2000, s. 23, vol. cit.).

Ve všech evropských zemích tvoří migranti odlišnou skupinu, což je odrazem složitosti globálních migračních pohybů. Jedná se o skupiny stabilizovaných komunit imigrantů, dlouhodobějších a krátkodobých dělníků, přeshraničních dělníků a obchodníků. Nacházíme mezi nimi nekvalifikované dělníky i vysoce vzdělané lidi. Mnozí přistěhovalci pocházejí z bývalých kolonií a bývalých neevropských sovětských republik. Uprchlíci a váleční uprchlíci tvoří další skupiny. Další příslušníci etnických skupin, kteří se vrátili do země dávného či nedávného původu (repatrianti) - Někteří navracející se jsou deportováni. Ilegální migrace tvoří také důležitou součást mezinárodních migračních pohybů, což přispívá k rozmanitosti skupin migrujícího obyvatelstva (NIESSEN, 2000, s. 23, 24 přes. cit.).

Počty migrantů jsou značně nižší v zemích střední a východní Evropy, než v Evropě severní a západní. V severní a západní Evropě žijí vedle sebe usazená společenství imigrantů druhé či třetí generace a značné počty nově příchozích. Ve střední Evropě považují usazení migranti svůj pobyt za dočasný, majíce v úmyslu odejít do západní Evropy či Severní Ameriky (tranzitní migrace). Vlády a veřejnost těchto zemí považují své země též spíše za tranzitní než za místa trvalého usazení migrantů (NIESSEN, 2000, s. 24, přes. cit.).

2.2 Menšinová politika:

Po první světové válce, která vedla k rozpadu mnohonárodních říší osmanské a habsburské, nové vzniklé střeoevropské státy přijaly zásadu národního sebeurčení a zavedly nové nakládání s menšinami, které bylo uznáno mezinárodním právem. Vedoucí představitelé států, uzavřeli řadu mezinárodních smluv, které nabízely ochranu menšinovému obyvatelstvu jejich zemí. V některých případech došlo k výměně obyvatelstva (NIESSEN, 2000, s. 33, přes. cit.).

Druhá světová válka znamenala konec popsaného režimu ve střední Evropě; předchozí nakládání s menšinami bylo nahrazeno komunistickou ideologií jednoty dělnického státu. Menšiny, žijící pod tímto systémem, byly vystaveny neuvěřitelnému tlaku, aby se přizpůsobily převládající kultuře. Po roce 1989 začala národní a etnická identita opět hrát významnou úlohu. Národní identita a pocit sounáležitosti s etnickou skupinou nebo s národem se v některých případech staly nástrojem pro vznik nových států nebo pro znovuzískání národní nezávislosti (NIESSEN, 2000, s. 33, přes. cit.).

Ochrana menšin a uznání jejich práv se tedy znovu objevuje na politické scéně. Ochrana práv menšin se stává jednou z podmínek členství v Radě Evropy. Evropská unie učinila navázání styků mezi Uníí a nově vzniklými nezávislými státy závislým na ochraně menšin. Jedná se o státy, jejichž občané

nebo skupiny osob, patřící k etnickým menšinám (kterou mohou být usídleny i v nesousedních státech), usilují také o mezinárodní i národní zákonodárství chránící národnostní menšiny (*NIESEN, 2000, s. 33, přes. cit.*).

V některých zemích jsou usídlená menšinová společenství potomky druhé nebo třetí generace dřívějších imigrantů. Některé stabilizované menšiny si nejsou jisty, jak se chovat k nově příšlým uprchlíkům nebo imigrantům ze zemí svého dávného původu. V některých případech jsou nově příchozí menšinami vítáni; jindy se střetávají s neochotou, někdy hraničící s odmítáním (*NIESEN, 2000, s. 33, přes. cit.*).

Historicky podněcované postoje a zkušenosti pramenící z multietnické, multináboženské a multijazykové koexistence a konfliktů ve střední a východní Evropě ovlivňují současné obecné vnímání a chápání kulturní, náboženské a etnické rozmanitosti. Některé země se považují za multikulturní vzhledem ke skutečnosti, že v příslušném regionu žijí dlouhodobě etnické, náboženské, jazykové nebo kulturní menšiny. Jiné země jakkoliv byly multikulturní a multietnické, neuznaly kulturní rozmanitost nebo etnické menšiny (*NIESEN, 2000, s. 34, přes. cit.*).

Ve většině těchto zemí stále převažuje asimilační přístup, což vyžaduje od menšin (zejména Romů a kočovníků), jakož i od nově příchozích, aby prokázali ochotu přijímat místní normy. Některé menšiny se s takovou situací nehodlají smířit a jejich tlak (spolu s tlakem mezinárodních organizací) vede k přijímání právních a dalších opatření poskytujících ochranu, resp. oficiální uznání. V některých případech neuplatňují nebo se zdráhají uplatnit svá práva nebo nemají prospěch z opatření, která jim umožňují uchování vlastní identity (*NIESEN, 2000, s. 34, přes. cit.*).

Nové ústavy většiny středoevropských zemí obsahují ustanovení uznávající (*NIESEN, 2000, s. 34, přes. cit.*):

- náboženské
- etnické
- jazykové
- kulturní menšiny

Zpravidla je zavedena zásada rovnosti před zákonem (*s. 34*).

Některé státy šly dál: Prostřednictvím udělení specifických práv umožňují menšinám uchování jejich identity. Tato práva zahrnují (*NIESEN, 2000*):

- právo na vzdělávání dětí v mateřském jazyce (vedle povinné výuky úředního jazyka)

- právo na používání jazyka menšiny při jednání s úřady
- právo přijímat a posílat informace v rodném jazyce
- používání osobních jmen a příjmení v menšinovém jazyce
- právo na uchování menšinové kultury
- náboženská svoboda
- právo sdružovací atd. (s. 34).

Rozmanitost je pojem, který se v Evropě užívá stále častěji, a to jak v popisném, tak v preskriptivním významu. Rovnost představuje úhelný kámen integrační politiky a ochrany menšin (všichni lidé jsou si rovni a mají stejná práva). Pojem rozmanitost byl zaveden do integračních debat jakožto nástroj účinnější reakce na aktuální demografické reality a jakožto označení procesu, z něhož mohou mít prospěch společnosti s rozvíjející se pluralitou. (Všichni lidé se vzájemně liší a mají právo se lišit) (NIESSEN, 2000, s. 36, *přes. cit.*).

V osmdesátých letech se tento pojem používal primárně v kontextu diskusí některých zemí o multikulturalismu a multikulturní společnosti. Téměř vždy byl spojován s přítomností skupin lidí odlišného etnického a rasového původu (národnostní menšiny, imigranti, Romové) rozmanitostí, např. mezi regiony, městem a venkovem, profesními skupinami, náboženstvím atd. (NIESSEN, 2000, s. 36, *přes. cit.*).

Stoupenci multikulturalismu vyzývali k rovnému nakládání a přijímání kulturních odlišností imigrantů, národnostních menšin a romského obyvatelstva (NIESSEN, 2000, s. 36, *přes. cit.*).

V době méně nedávné se pojem „rozmanitost“ dle Niessena (2000) užíval k označení souboru hodnot, životních stylů, kultur, náboženství a jazyků, které jsou pro společnost charakteristické:

- Za prvé: tento pojem označuje rozmanitost kultury obecně a nikoli výhradně vedlejší produkt migračních pohybů a usazených menšinových společenství.
- Za druhé: Je-li pojem uplatněn na imigranty a menšiny, podtrhuje hodnoty a nikoli problémy, vyplývající z odlišnosti.
- Za třetí: Rozmanitost uznává souběžné procesy kulturní homogenizace (globální kultura) a diversifikace (národní a místní kultury).
- Za čtvrté: Zdůrazňuje skutečnost, že lidé obvykle (a stále více) disponují několikerou identitou, příslušností ke skupinám a kulturám.

- Za páté: Rozmanitost se týká spíše dobrovolné než předepsané sounáležitosti.
- Za šesté: Rozmanitost nakládá tvůrčím způsobem s dichotomií univerzálních a partikulárních hodnot a kultury.
- A nakonec: Společné hodnoty sdílené občanskou společností tvoří základ pojmu společenská rozmanitost (s. 37, *přes. cit.*).

Strategické cíle členských států Rady Evropy lze ... popsat z hlediska prosazování soudržnosti skrze oceňování rozmanitosti. Zahrnují mimo jiné (Niessen, 2000):

- uplatňování mezinárodních standardů lidských práv;
- vypracování hospodářské, sociální a kulturní politiky zaměřené na integraci;
- uplatňování rovného zacházení se všemi občany bez ohledu na jejich společenský, národnostní a etnický původ;
- odstraňování právních a dalších překážek plné účasti imigrantů a menšin ve všech sektorech společnosti;
- boj proti všem formám diskriminace na jakémkoli základě – pohlaví, rasy, barvy pleti, jazyka, náboženského vyznání, politického nebo jiného přesvědčení, národnostního nebo společenského původu ve spojení s národnostní menšinou, s majetkem, původem nebo dalším stavem; vedení místního obyvatelstva k tomu, aby bylo otevřenější a snášenlivější vůči přistěhovalcům a menšinám
- oceňování rozmanitosti obyvatelstva z hlediska osobních schopností a kladů, kulturního zázemí, jazykových dovedností a etnického a národnostního původu (*NIESSEN, 2000, s. 39, přes. cit.*).

3 Charakteristika vybraných sociokulturních menšin

Menšina: obecně jakákoliv skupina lidí definovaná nějakým sociologicky významným společným znakem, která se početně nemůže rovnat jiné skupině, tvořící v dané společnosti většinu. Nejčastěji se v tomto smyslu mluví o menšině, v souvislosti s národnostní (jazykovou), rasovou nebo náboženskou (církvní) a někdy také politickou nebo sociální příslušností obyvatel té které země.

Otázka menšin se stává aktuální tím, že je jí odpíráno nějaké právo, jež užívá většina (MARŤÍKOVÁ, PETRUSEK, VODÁKOVÁ, 1996, s. 605, *přes. cit.*)

Neexistuje žádná obecně přijímaná právní definice menšin. V nejlepším případě mezinárodní organizace a různé národní vlády rozpoznávají menšiny podle jejich etnických, rasových, jazykových nebo náboženských zvláštností. Tento termín obvykle označuje osoby bydlící na území státu a mající k danému státu historické a pevné vazby, přičemž se zároveň vyznačují etnickými, rasovými, náboženskými nebo jazykovými rysy, které si přejí uchovat (NIESSEN, 2000, s. 25, *přes. cit.*).

Za náboženských válek v Evropě v 16. a 17. st. se uplatňovala zásada „cui regio, eis relegio“ (čí země, toho také náboženství). V důsledku toho docházelo jednak k násilným konverzím jinověrců, jednak k jejich vyhánění ze země. Teprve osvícenství prosadilo myšlenku tolerance a ochranu náboženských menšin. V epoše vyhrcoené nacionalismu byly podobnému jednání často vystaveny menšiny národnostní. V Evropě tomu tak bylo hlavně v 2. polovině 19. st. a 1. polovině 20. st. Většinou šlo o potlačování menšinového jazyka, především jeho vyloučení ze škol a veřejně sdělovacích prostředků. V menší míře docházelo k vypuzování celých národnostních skupin. Tato praxe se podstatně rozšířila během 2. světové války a bezprostředně po ní. Postihla nejen menšiny národnostní (ve střední a východní Evropě), ale také menšiny náboženské (především v důsledku rozdělení Indie podle náboženského principu). Na sklonku 20. st. znovu ožívá, a to zejména v souvislosti s rozpadem Jugoslávie (tzv. etnické čištění) (MARŤÍKOVÁ, PETRUSEK, VODÁKOVÁ, 1996, s. 605, *přes. cit.*).

V moderní demokratické společnosti je svobodný rozvoj národnostních (jazykových) náboženských a jiných menšin pokládán za jedno ze zákl. lidských práv. Jak Společnost národů, ustavená po 1. světové válce (1919), tak Organizace spojených národů, která vzešla z 2. světové války a která v roce 1948 přijala podrobnou Deklaraci práv člověka, vyhlásily ochranu menšin za jeden ze svých cílů. Respektování kulturních a politických práv národnostních a náboženských menšin je ukazatelem civilizační vyspělosti jednotlivých společností a států (MARŤÍKOVÁ, PETRUSEK, VODÁKOVÁ, 1996, s. 605, *přes. cit.*).

Zvláštní případ tvoří menšina židovská, která podle okolností může mít ráz menšiny náboženské, národnostní nebo rasové. V první Československé republice se při sčítání lidu – Židé se mohli deklarovat buď jen jako menšina náboženská nebo také jako menšina národnostní (v prvním případě se psali s malým, ve druhém případě s velkým Ž.) V přeneseném slova smyslu se hovoří i o pohlavních a jiných menšinách (MARŤÍKOVÁ, PETRUSEK, VODÁKOVÁ, 1996, s. 605, *přes. cit.*).

3.1 Historické a nové menšiny

Multietnické a mnohonárodní státy a říše jsou běžným jevem dávné i nedávné minulosti Evropy; staršími příklady jsou osmanská a habsburská říše, novějším příkladem pak bývalý Sovětský svaz. V těchto říších a v mnohých jejich nástupnických státech menšiny byly a jsou nadále označovány jako národnostní menšiny. Navíc se mohou malé politické entity spojit lépe než jeden národ (jako je tomu v případě Velké Británie a Španělska) a mnohé země uznávají menšiny uvnitř svých hranic (například Německo a Rakousko). Dalšími skupinami, které lze považovat za historické menšiny, jsou Romové, Sinti a kočovníci, jakož i domorodé národy jako Samiové a Tataři. Migrace pozdějšího původu vedly k usídlení dalších menšin v západní a východní Evropě (*NIESSEN, 2000, s. 24, 25, přes. cit.*).

Většina zemí střední a východní Evropy má zavedená menšinová společenství. Jejich přítomnost je často výsledkem dřívějších migračních pohybů, vzniku států po zániku multietnických a mnohonárodních říší, nebo přesouvání hranic mezi státy (*NIESSEN, 2000, s. 25, přes. cit.*).

Romové, Sinti a kočovníci tvoří zvláštní skupinu lidí, dosahující celkového počtu přibližně devíti milionů. Tyto skupiny se usazují jakožto větší či menší společenství jak v západní, tak ve východní Evropě. Některé kočují po střední Evropě, jiní se často stěhují z východu na západ. Statisticky je obvykle zaznamenávají jako občany zemí, z nichž se stěhují, z čehož plyne značná nejistota stran jejich země původu nebo státní příslušnosti (*NIESSEN, 2000, s. 25, přes. cit.*).

V důsledku nedávného stěhování existují v mnoha evropských zemích značné počty emigrantů se společným původem. V některých zemích jsou tyto skupiny označovány jako nové, etnické, rasové nebo viditelné menšiny (*NIESSEN, 2000, s. 26, přes. cit.*).

Aniž bychom ztratili ze zřetele nesmírnou rozmanitost těchto skupin, označujeme je v této Zprávě souborným termínem menšiny (*NIESSEN, 2000, s. 26, přes. cit.*).

Solidarita uvnitř společnosti zahrnuje skupinu migrantů i menšin. Mezistátní solidarita zahrnuje odstraňování základních příčin nucené migrace a nabízení ochrany menšinám na mezinárodní úrovni. Dobrý způsob vládnutí znamená umožnit imigrantům a menšinám, aby se zabývali svými vlastními problémy, a oceňovat jejich přínos k řešení celospolečenských úkolů. To, že někdo patří k imigrační nebo menšinové skupině, přidává pouze další souvazežitost do sady souvazežitostí, kterými tyto osoby disponují (*NIESSEN, 2000, s. 26, 27, přes. cit.*).

Imigranti a menšiny mívají zřídka podobný původ. Historické menšiny obvykle nevykazují nedávnou migrační anamnézu, nýbrž tvoří dávno usazení komunity uvnitř států. Mohou si tedy činit nárok na uznání svého jazyka, jasně definovaného politického zastoupení a v případě domorodého obyvatelstva i na území práva. Pro ty skupiny imigrantů, které se stále cítí součástí kultury země

původu, jsou kulturní a jazykové záležitosti považovány spíše za problémy politické než za udělená práva. Imigranti usilují o účast na životě většinové společnosti a nevyžadují konkrétní politické zastoupení, které existuje pro národnostní menšiny, ani si nečiní v hostitelské zemi územní nároky, což může být naopak případ domorodých obyvatel (*NIESSEN, 2000, s. 27, přes. cit.*).

První se týká přistěhovalectví a potřeby uznat, že Evropa se stala regionem přistěhovalectví. Evropa musí sebe samu z dějinného úhlu pojímat nejen jako region, z něhož se lidé stěhovali, nýbrž i jako konečné místo určení mnohých, kde se přistěhovali (*NIESSEN, 2000, s. 27, přes. cit.*).

3.2 Etnická a národnostní menšina

Etnicita – vzájemně provázaný systém kulturních, rasových, jazykových a teritoriálních faktorů, historických osudů a představ o společném původu, působících v interakci a formujících etnické vědomí člověka, jeho etnickou identitu a orientaci (*MAŘÁKOVÁ, PETRUSEK, VODÁKOVÁ, 1996, s. 276, přes. cit.*).

Příznaky etnicity dle (*MAŘÁKOVÁ, PETRUSEK, VODÁKOVÁ, 1996, s. 276, 277, vol. cit.*):

- Hromadnost a s ní spojený pocit sounáležitosti
- Trvalost přecházející z generace na generaci
- Omezená variabilita – relativní stabilita
- Obecná srozumitelnost a přijatelnost
- Společné teritorium
- Jazyk

Pojem etnicita označuje kulturní praktiky a názory určité skupiny lidí, které ji odlišují od ostatních. Etnické skupiny představují reálně existující a historicky vzniklé skupiny lidí společného původu, jazyka a společné materiální a duchovní kultury. ... jsou stálé, unikátní a liší se vzájemně také antropologickým složením. Jednotliví příslušníci každé etnické skupiny náležejí zpravidla k určitým výrazným typům a rasám. Kromě toho je pro etnické skupiny charakteristické i určité území, na kterém vznikaly nebo se dlouhodobě vyvíjely. Toto území není vždy totožné s územím státu. Častěji zaujímá etnická skupina menší území uvnitř státu nebo větší území a pak zasahuje i do států sousedních (*MUCHA, 2007, s. 203, přes. cit.*).

Mnohé společnosti v současném světě jsou etnicky pluralitní. Vyskytuje se v nich několik velkých etnických skupin, které spolu vytvářejí jeden politický a ekonomický celek, ale přitom jsou vzájemně

odděleny. Pluralitní charakter má nejen většina vyspělých průmyslových zemí, ale také postkoloniální státy, politické útvary, které vznikly na základě hranic uměle stanovených kolonizátory a sjednotily tak pod jednou střešou řadu již existujících kultur (MUCHA, 2007, s. 204, *přes. cit.*).

Etnikum, etnická skupina jsou termíny, jimiž se často označuje národ, národnost, národnostní menšina, kmen. Toto spojení je značně nejednoznačné (MAŘÍKOVÁ, PETRUSEK, VODÁKOVÁ, 1996, s. 276,277, *vol. cit.*).

Mucha (2007, s. 204) popisuje znaky etnik:

- Příslušníci etnik se sami často považují za vyčleněné z většinové společnosti
- Bývají vyčleněni - fyzicky i sociálně izolováni od společnosti jako celku
- Zřídka dochází ke sňatkům s příslušníky většiny
- Jsou v nevýhodě oproti členům většinové populace
- Mají určitý pocit skupinové solidarity a soudržnosti
- Stávají se terčem předsudků a diskriminace

Národ – osobitě a uvědomělé kulturní a politické společenství, na jehož utváření mají největší vliv společné dějiny a společné území (MAŘÍKOVÁ, PETRUSEK, VODÁKOVÁ, 1996, s. 668, 669, *přes. cit.*). Autoři vymezují národ společnou kulturou, spisovným jazykem, náboženstvím, politickou existencí (vlastní stát, federativní, nebo autonomní status v rámci vícenárodnostního státu) a subjektivním vědomím o příslušnosti jedinců k národu. Národnost je většinou spojená i se státní příslušností, často je i označením národnostní menšiny (MAŘÍKOVÁ, PETRUSEK, VODÁKOVÁ, 1996, s. 669, *vol. cit.*).

3.3 Náboženská menšina

Menšina náboženská – seskupení lidí společného náboženského vyznání, které má ve srovnání se skupinou většinové nebo oficiální náboženské ortodoxie (event. i světské ideologie) charakter menšiny. Ze sociologického hlediska jde také o referenční skupinu, s jejímiž hodnotami se jedinec identifikuje (MAŘÍKOVÁ, PETRUSEK, VODÁKOVÁ, 1996, s. 606, *přes. cit.*).

Menšina náboženská není přesně kvantitativně vymezitelná a nemá obecně stanovitelné sociální a kulturní parametry. V reálném sociálním a politickém životě se však s tímto pojmem běžně operuje. Různé společnosti poskytují menšině náboženské různá práva a přisuzují jim různé postavení (např. vlastnictví majetku, podíl na organizaci veřejného života, zasahování do školství) (MAŘÍKOVÁ, PETRUSEK, VODÁKOVÁ, 1996, s. 606, *přes. cit.*).

Ideologie menšiny náboženské:

- přesahuje hranice náboženského života,
- zasahuje do hodnotových orientací dané společnosti,
- do vztahů mezi lidmi,
- životního stylu, ať už pomocí veřejně sdělovacích prostředků nebo neoficiálně (MARŤÍKOVÁ, PETRUSEK, VODÁKOVÁ, 1996, s. 606, přes. cit.).

Příslušnost k menšině náboženské neznamena vždy cestu k sociální izolaci nebo k deviantnímu chování, jak je to někdy chápáno (MARŤÍKOVÁ, PETRUSEK, VODÁKOVÁ, 1996, s. 606, přes. cit.).

Menšiny náboženské se stávají ve společnosti významné i svým vnitřním napětím a konfrontací s většími i tradičními náboženskými a ideologickými směry. **Menšina náboženská může být organizována jako malá sekta, může být částí velké církve, nemusí, ale mít žádnou organizaci.** Územně může být lokalizována nebo rozptýlena, v rámci jednoho státu nebo v nadstátním měřítku. Konkrétní postavení menšiny náboženské v té které společnosti je dáno politickým systémem, sociálními a kulturními podmínkami, tradicí a také schopnostmi menšiny náboženské soc. se přizpůsobit (MARŤÍKOVÁ, PETRUSEK, VODÁKOVÁ, 1996, s. 606, přes. cit.).

V historii hrály některé, zejména menšiny náboženské, velkou roli: sváděly ideologický boj s většinovým náboženstvím, dynamizovaly vývoj společnosti. Často byly obviněny z hereze, jejich příslušníci získávali nálepku kacíře, byli pronásledováni, někdy i vyhlazeni. Někdy ale v historickém procesu pozbyly tyto menšiny náboženské menšinového charakteru (viz. např. historii – protestantismu) (MARŤÍKOVÁ, PETRUSEK, VODÁKOVÁ, 1996, s. 606, přes. cit.).

V současných demokratických společnostech jsou menšiny náboženské tolerovány, ztrácejí ovšem své ostré sociální ohraničení a svůj sociální a politický diferencující vliv. Slučování zájmů náboženský smýšlejících lidí např. v ekumenismu vede i k stírání hranic mezi náboženskými většinami a menšinami. Ve východních totalitních režimech prakticky všechny tradiční náboženské skupiny měly vlastně menšinový charakter a stály v opozici proti státní ideologii. V jistém smyslu probíhá v dnešní době opačný proces ve srovnání s historií: díky sekularizaci se z náboženských většin stávají menšiny náboženské, většinou ovšem tolerované. Určitou roli hrají v politice při formování konfesních stran. Většinová náboženství jsou ovšem politicky a sociálně vlivnější (v českých zemích to stále platí o římskokatolických náboženstvích) (MARŤÍKOVÁ, PETRUSEK, VODÁKOVÁ, 1996, s. 606, přes. cit.).

Náboženská rozmanitost:

Evropa je různorodým světadílem i z hlediska náboženství. Převládající křesťanská víra zrodila různá vyznání – římskokatolické, pravoslavné a protestanské. V některých částech Evropy zůstal převládajícím náboženstvím islám a ve většině evropských zemí existují židovské komunity. V důsledku nedávného imigračního pohybu je přítomnost islámu viditelnější a další náboženská společenství jako hinduisté, sikhové a buddhisté se v Evropě zavedla (NIESSEN, 2000, s. 78, *přes. cit.*).

Tento vývoj se překrývá se vzrůstající sekularizací v severní, západní a jižní Evropě a s obnoveným zájmem o náboženství v Evropě východní. V některých částech Evropy je sekularizace doprovázena privatizací a individualizací náboženství a oslabováním společenského vlivu církví. V některých případech to vede k situaci, kdy ani stát, ani veřejné mínění nejsou ochotny uznat, že náboženství může hrát významnou, ba někdy klíčovou úlohu v životě některých komunit imigrantů. Jinde církve znovu nabývají svého postavení, které jim bylo odňato komunistickými režimy. Někdy se takové církve stávají neochvějnými obránci národních hodnot, jejichž rétoriku převlékají do náboženského pojmosloví. To někdy vede k šovinismu a nesnášenlivost vůči ostatním náboženstvím a těm, kdo je vyznávají. Všude v Evropě existují příklady konfliktů založených na náboženství nebo náboženstvím podněcovaným (NIESSEN, 2000, s. 79 *přes. cit.*).

V souladu s úmluvou o lidských právech má každý svobodu myšlení, svědomí a náboženství. Náboženská svoboda zahrnuje – a to na rovnoprávných základech pro všechna náboženství – svobodu projevit víru prostřednictvím uctívání, učení, praxe a dodržování obřadů (NIESSEN, 2000, s. 79, *přes. cit.*).

Tam, kde je náboženství přítomno ve veřejných prostorech (např. modlitebny na letištích, pohřebiště, dopravní značení kostelů atd.), je nutno umožnit všem náboženstvím přístup ke srovnatelným prostředkům. Veřejně dotované a veřejně přístupné instituce by měly odrážet kulturní a náboženskou pluralitu obyvatelstva skrze rovnost příležitostí a rovnost přístupu ke zdrojům. Příkladem budiž služba kaplanů několika vyznání ve vězeních a v nemocnicích. Zejména zdravotnické a sociální služby musí být citlivé vůči specifickým očekáváním kulturních a náboženských společenství, a to zvláště vůči potřebám žen. Je třeba chovat úctu vůči vnějším projevům náboženství, jakými jsou oděv, stravovací návyky a označování potravin (NIESSEN, 2000, s. 79, *přes. cit.*).

Je nutno činit opatření k propagaci znalostí a posilovat veřejnou osvětu ve věcech náboženských společenství a náboženské plurality (NIESSEN, 2000, s. 79, *přes. cit.*).

3.4 Jazyková menšina

Mateřský jazyk bývá určujícím znakem etnické příslušnosti, identifikuje příslušnost k určité kultuře, bývá určujícím znakem příslušnosti k dané národnosti, etnicitě. Určitým jazykem se dorozumívají

příslušníci určitého národa, jeho používání vytváří vědomí národní příslušnosti. Jazyk není jen prostředkem dorozumívání příslušníků daného národa, je zároveň kulturní hodnotou a má svá specifika (*MAŘÍKOVÁ, PETRUSEK, VODÁKOVÁ, 1996, s. 458,459, vol. cit.*).

Ačkoliv jazyk nestojí v centru pozornosti odborníků v sociálních vědách, podmiňuje výrazným způsobem všechno naše uvažování o sociálních problémech a procesech. Lidé nežijí ve světě nějak izolováni, nýbrž jsou velice těsně spojeni s tím jazykem, který je jejich komunikačním médiem v dané společnosti. Bylo by iluzí si představovat, že člověk se přizpůsobuje realitě bez používání jazyka (*SAPIR, cit. dle PRŮCHA, 2010, s. 23, přes. cit.*).

Jazyk je prostředkem komunikace, prostředkem komunikačního chování. Každá etnická, národní kultura má svá specifika komunikačního chování (jak v rovině verbální, tak v rovině neverbální). Tato se mohou stát zdrojem nepochopení v případě interkulturní komunikace. Rozdíly jsou patrné v projevu emocí, souhlasu, nesouhlasu, atd. (*PRŮCHA, 2010, s. 31 – 39, vol. cit.*).

3.5 Marginální skupiny (mezní, okrajové skupiny, netypické na okraji zájmu společnosti, diskriminovaní – stručný přehled, pro ucelený pohled na charakteristiku sociokulturních menšin)

Odsouvání určitých osob a sociálních skupin na okraj společnosti (marginalizace), či mimo ni (exkluze), představovalo vždy pro společnost mechanismus sociální kontroly, jímž společnost zajišťovala konformitu svých členů. Přestavovalo sankci uplatňovanou proti všem, kdo zpochybňovali a narušovali její řád. Důvodem ke společenskému vyloučení, nebo alespoň ke společenské marginalizaci jedinců i kolektivit, bylo reálné či jen jim připisované porušování právních a etických norem, zvyků, modelů a základních hodnot z jejich strany nebo i pouhé podezření v tomto směru. (*MAREŠ, 2002, s. 10, přes. cit.*).

Slovo „margo“, z něhož je pojmenování konceptu marginality odvozeno, má v řečtině dva významy: „hranice“ a „okraj“. Tyto dva významy nacházejí odraz i v sociologii – genealogie konceptu ukazuje, jak se marginál z člověka žijícího mezi dvěma světy přeměňuje v člověka žijícího na okraji společnosti (*SEDLÁKOVÁ, 2002, s. 25, přes. cit.*).

V současné době můžeme jako skupiny ohrožené sociální exkluzí označit:

- dlouhodobě nebo opakovaně nezaměstnané
- pracovníky s nejistými a nevýhodnými pracovními smlouvami (zejména starší a mimo ochranu mechanismů regulujících pracovní trh)
- lidé s nízkými příjmy a chudí

- nekvalifikovaní (zejména s nedokončenou základní školou)
- mentálně či psychicky handicapované
- drogově závislé
- děti vyrůstající v problémových rodinách (zejména týrané děti)
- delikventi (věznění i na svobodě, ale se záznamem v trestním rejstříku)
- mladí (bez pracovních zkušeností)
- imigranti (zahraniční pracovníci, uprchlíci i azylanti)
- různě vymezené minority (rasově, nábožensky, jazykově a kulturně)
- osoby zbavené volebního práva
- příjemci sociálních dávek (včetně osob, které je nečerpají pro svou nezpůsobilost o ně požádat)
- obyvatele upadajících území nebo lokat majících charakter ghett
- bezdomovci, osoby jejich způsob života je vnímám a stigmatizován jako deviantní
- osoby neschopné mobility
- sociálně izolovaní bez přátel a rodin (MAREŠ, 2006, s. 16-17, přes. cit.).

Mechanismy sociálního vyloučení mohou mít formu diskriminace, vyloučení jedinců i sociálních skupin ze společnosti sobě rovných tím, že se stanou nebo zůstanou v určitých aspektech nerovnými. Významné je, že takovými mechanismy dochází k ohraničování životního stylu i životních šancí. Nejde ani tak o strádání na jedné straně či dostatek na straně druhé, jako o sociální prostor, který je tak vytvářen a naplňován a do něhož je deprivace na jedné straně tak na druhé straně privilegia člověka a jeho rodinu uvádějí (MAREŠ, 2002, s. 16, přes. cit.).

4. Charakteristika sociálního vyloučení vybraných sociokulturních menšin a možnosti jejich soužití s majoritní společností

4.1. Dimenze sociálního vyloučení

Sociální vyloučení zůstává součástí života i v moderní společnosti. Koncept sociálního vyloučení zde konvenuje s konceptem sociální deprivace, kterou řada autorů chápe jako výhody, kterým se těší většina populace (zejména co se týče standartu života) (*MAREŠ, 2002 s. 19, přes. cit.*). Sociální vyloučení může být považováno za selhání základních sociálních institucí zajišťujících integraci společnosti a jedinců do společnosti (*MAREŠ, 2002 s. 19, vol.cit.*). Berghman (1997, cit. dle *MAREŠ, 2002*) konstatuje, že se dnes sociální vyloučení chápe spíše jako důsledek selhání společnosti než selhání jedince, a to selhání jejich čtyř základních složek. Demokracie a práva (podporují občanskou integraci) trhu práce (podporuje ekonomickou integraci) sociálního státu (podporuje sociální integraci) a rodiny spolu s komunitou (podporují interpersonální integraci). Sociální vyloučení se také považuje za důsledek střetu různých sociálních skupin v boji o udržení či rozšíření své moci a vlivu jakožto integrální části dynamiky moci v moderní společnosti (*BYRNE 1999, cit. dle Mareš, 2002*) mimo jiné za důsledek nespravedlnosti a kapitalistického vykořisťování (*BESIS 1995, cit. dle MAREŠ, 2002*) a disciplinárních procesů spojených se sociální kontrolou. Jen v dílčích případech se sociálního vyloučení používá záměrně (jako nástroje sociální kontroly) a obvykle to má nezamýšlené konsekvence (například koncentrace vyloučených v holobytech). Pokud je používána jako nástroj hegemonie, pak zejména neonacistickými skupinami. Přesto i státní správa často, mnohdy v dobré víře, sociální exkluzi podporuje (*MAREŠ, 2002 s. 19,20, přes. cit.*).

Složitá je situace zejména etnických skupin a národnostních minorit, Do liberálního národního státu jsou včleněni jedinci jako občané – ne kolektivity. Identita minorit je tolerována, jako aspekt plurality společnosti, ale jejich občanská integrace je spojena s požadavkem oslabení této identity. Vyloučení těchto skupin podporují, vědomě i nevědomě, i média. A to prostřednictvím obrazů, které o nich šíří (*MAREŠ, 2002, s. 20, přes. cit.*).

V čem jsou hlavní rizika? Vyloučení z oblasti reálného vlivu a moci je doprovázeno soustředěním se na intimní sféru, pocitem bezmocnosti (anomie). Z vyloučených a z příslušníků hlavního proudu společnosti se stávají vzájemně cizinci. Vyloučení znamená bariéru přístupu nejen k ekonomickému kapitálu majoritní společnosti a k její životní úrovni či životním šancím v ní, ale i k jejímu sociálnímu a kulturnímu kapitálu, a vede k nezájmu o ně. Majoritní společnost přestává být pro vylučované

společností referenční. Dahrendorf (1995, cit. dle MAREŠ, 2002) například považuje za rozhodující skutečnost, že se obyvatelé ghett (klasický příklad vyloučených) odcizují hodnotám hlavního proudu společnosti. Nemají důvěru v její abstraktní systémy, zvláště když je jejich vyloučení zbavuje i mnoha kontaktů s přístupovými body těchto systémů, ... zatímco jiné jsou vnímány jako nepřátelské, či požadujících po nich nesrozumitelné nebo nepřijatelné závazky. Lash a Urry (1994, cit. dle MAREŠ, 2002) konstatují, že z prostoru vyloučených mizí sociální struktury charakteristické pro organizovanou kapitalistickou společnost, jako jsou trh práce, církve, instituce sociálního státu, odbory ale i sociální sítě atd. (MAREŠ, 2002, s. 21, přes. cit.).

Ne vždy však musí být vylučování a marginalizování pro společnost rizikem. Není to jen otázka jejich dobrovolné skromnosti či postmaterialistických hodnot. ...pluralita subkultur představuje možnost rozvíjení perspektivních alternativ kultury hlavního proudu společnosti. V tomto ohledu se poněkud jinak jeví i pojetí některých skupin kultur jako marginalizovaných či marginálních. ... Tyto kultury jsou prostě kulturami konkurenčními a do určité míry je spor mezi majoritní kulturou a těmito kulturami sporem o hegemonii. Zvláště v případě etnických skupin se nabízí model multikulturální společnosti, i s rizikem partikularismu (odmítnutí kultury hlavního proudu společnosti těmito skupinami). Je to ostatně reálný základ pro emancipaci některých etnik, neboť jim za současného deficitu ekonomického a lidského kapitálu hrozí (při rezignaci na jejich vlastní kulturní kapitál) anomická situace. Na druhé straně by mohly svým svébytným vývojem poskytnout v mnohém majoritní společnosti inspiraci (MAREŠ, 2002, s. 21, přes. cit.).

4.1.1 Ekonomická dimenze

Ekonomické vyloučení je zdrojem chudoby a vyloučením ze životního standardu a životních šancí obvyklých ve společnosti či dané kolektivitě (MAREŠ, 2002, s. 15, přes. cit.).

Jednou ze základních forem sociální exkluze je dnes marginalizace na trhu práce (MAREŠ, 2002, s. 18, vol. cit.) . Ať již jde o nezaměstnanost (vyloučení z placené práce) nebo o vytlačení na sekundární trh práce a segmentarizaci pracovní kariéry čili časté střídání placeného zaměstnání a nezaměstnanost (vyloučení z dobré práce) (MAREŠ, 2002, s. 18, přes. cit.).

Rodgers (1995, cit. dle MAREŠ, 2002) rozlišuje mezi a) vyloučením z trhu práce – rostoucím počtem nezaměstnaných a růstem obtížnosti jejich neintegrace do placené práce a b) vyloučením na trhu práce situováním jedinců i sociálních kategorií na sekundární pracovní trh s jeho nejistými a nestandardními pracovními kontrakty, nízkými výdělky, nevhodnými podmínkami práce, takřka nulovými požadavky na kvalifikaci a neúspěšností vykonávané práce. Byrne (1999, cit. dle MAREŠ, 2002) upozorňuje, že příznakem sociálního vyloučení je dnes kombinace nízkých

výdělků (chudoba) a nejistoty pracovního místa (riziko nezaměstnanosti a realizovaná nezaměstnanost)... (MAREŠ, 2002, s. 19, přes. cit.)

Za základ sociální exkluze je považováno především vyloučení z placené práce – tedy nezaměstnanost, jenž je důsledkem nedostatku základních kvalifikačních předpokladů vylučovaných. Úroveň toho, co je dnes považováno za základní kvalifikační předpoklady přitom stále více roste (lingvistické i obecně vědní znalosti a dovednosti, zejména v oboru informatiky) a stále více se vymyká možnostem sociálně vylučovaných a osob a kolektivit jich dosáhnout (vyloučení z příležitostí skrze nedostatečné vzdělání) (MAREŠ, 2006, s. 19, vol. cit.).

Rizikem chudoby a sociální exkluze se ukazují být zejména tři faktory:

- dlouhodobá nezaměstnanost

- opakovaná nezaměstnanost

- kumulace nezaměstnanosti v domácnosti (oba partneři bez zaměstnání)

Tyto faktory se často kombinují a tato kombinace riziko chudoby a sociální exkluze zesiluje (osoby dlouhodobě nezaměstnané snadněji ztrácejí nově nabyté zaměstnání a mnohdy k tomu dochází v době, kdy je bez zaměstnání jejich partner/partnerka). Dlouhodobá nezaměstnanost představuje velmi silné riziko nejen příjmové chudoby, ale i sociální exkluze a domácnosti dlouhodobě nezaměstnaných osob se propadají postupně do stále větší finanční tísně. Vysoký výskyt rodin s příjmem nižším než životní minimum je mezi neúplnými rodinami a rodinami s více nezaopatřenými dětmi (MAREŠ, 2006, s. 20, vol. cit.).

4.1.2 Sociální dimenze a kulturní dimenze

Sociální vyloučení v užším smyslu brání sdílet určité sociální statusy či sociální instituce. Jde o zamezení účasti v sociálních, ekonomických, politických a kulturních systémech, které podmiňují sociální integraci jedince do společnosti Walker a Walker (1997, cit. dle MAREŠ, 2002). Kulturní vyloučení je odepření práva jedince či kolektivity participovat na kultuře společnosti a sdílet její kulturní kapitál, vzdělanost i hodnoty (MAREŠ, 2002, s. 15, přes. cit.).

Nejde ani tak o deprivaci vyloučených (i když deprivování obvykle bývají), ale především o nerealizaci jejich občanských, politických a sociálních práv a tak i o status a identitu vyloučených. Z jejich hlediska se jedná o jejich izolaci od hlavního proudu společnosti, z hlediska společnosti jde

pak o fragmentarizaci sociálních vztahů a narušení sociální koheze daného společenství (*MAREŠ, 2002, s. 15, přes. cit.*)

Sociální a kulturní vyloučení je vnímáno, jako nerovnost jedinců nebo skupin v některých životně významných aspektech, jakými jsou životní styl a životní šance, nejen v jejich celistvosti, ale např. i v jednotlivostech, jakými jsou kulturní odlišnosti, míra uvědomování si vlastní identity, schopnost vlastní emancipace z vyloučení. Většinová populace má mnohdy ambivalentní přístup k odlišnostem etnickým, kulturním, náboženským i sociálním – na jedné straně segregující, na druhé straně asimilující (*MAREŠ, 2002, s. 14 – 18, vol. cit.*).

4.1.3 Symbolická dimenze

Významným je dnes symbolické vyloučení. Platí to zejména ve vztahu k sociálnímu a kulturnímu vyloučení. Je to logické, neboť sociální a kulturní identita jsou do značné míry identitami symbolickými. Ty mimo jiné zakrývají reálné rozdíly, neboť kolektivní identita je postavena na zvýraznění vzájemné podobnosti a odlišnosti od jiných. Členství v kolektivě je symbolicky potvrzováno (podobnost), či odmítáno (odlišnost a kolektivita je symbolicky konstruována a pomocí symbolů je i stvrzována). Symbolické vyloučení je proto spojeno se stigmatizací sociálních skupin, vnímaných jako odlišných, deviantních či cizích. Určujeme - li co je nám společné, vymezujeme, současně hranici, za níž jsou ti, kdo k nám nepatří – tato hranice je současně spojuje (nás) i rozděluje (odděluje nás od jiných). To je také případ označování určitých osob a sociálních kategorií, jež slouží k jejich vyčlenění z hlavního proudu společnosti (*MAREŠ, 2002, s. 16, přes. cit.*).

Symbyly nerovnosti se v průběhu historie mění, stejně jako se mění znalost této symboliky mezi lidmi. Jejich základní stratifikační smysl však zůstává, i když je dnes poněkud oslaben dostupností některých symbolů vyššího statusu i lidem mimo tento status. Dům, místo, na kterém dům stojí, značka auta, šatů či parfému a mnoho dalších věcí mohou na sebe vzít symbolickou roli. V zásadě mohou být statusovými symboly různé statky (od mobilního telefonu přes určité značky automobilů až po typ a umístění obydlí), aktivity (golf, tenis, jízda na koni) způsob chování (odráží určitou výchovu, členství v prestižních společnostech (různé uzavřené společenské kluby) vzdělání poskytované dětem (soukromé střední školy a prestižní univerzity), jazyk (v některých zemích je jazyk privilegovaných a neprivilegovaných výrazně odlišný) (*MAREŠ, 1999, s. 34, přes. cit.*).

4.1.4 Politická dimenze

Politické vyloučení představuje především upření občanských politických ale i základních lidských práv určitým jedincům či kolektivům, které představuje jejich vyloučení z vlivu na společnost i na vlastní osud. Percy – Smith (2000, cit. dle MAREŠ, 2002) uvádí mezi symptomy politického vyloučení nízkou účast ve volbách, upírání politických práv, neschopnost participace. Sociální exkluze pro postižené subjekty tak znamená způsob života zbavený nejen komfortu a životních šancí ve společnosti běžných, ale i omezení jejich vlivu na rozhodování (včetně rozhodování o okolnostech vlastního života) nebo toto rozhodování ovlivňovat (MAREŠ, 2006, s. 22, přes. cit.).

4.1.5 Prostorová dimenze

Prostorová dimenze sociálního vyloučení může mít dvojí základní podobu:

- Koncentrace vyloučených – často v oblastech s kumulací rizikových vlivů, jako je kriminalita a bez odpovídající kvality života: špatné životní prostředí, nedostatečná dopravní dostupnost a infrastruktura, nekvalitní občanská vybavenost včetně školství a zdravotnictví... Lidé takto koncentrováni jsou vázáni na (často nevýhodný) lokální trh práce, vymykají se sociální kontrole, ztrácejí vzory jednání většinové společnosti. Konsekvencemi koncentrace vyloučených pro komunitu je úpadek společenské a občanské aktivity v ní, ale i redukce a ochuzení sociálních sítí jejich obyvatel. Sociální exkluze má přitom tendenci sama sebe v daném prostoru uzavřít, reprodukovat a vytvářet tak pro vylučované jedince i kolektivity uzavřený kruh (kultura bídy) (MAREŠ, 2006, s. 10, přes. cit.).

- vyloučení určitých území v důsledku jejich charakteristik. Sociální exkluze je v tomto případě osobní či kolektivní záležitostí. Mnozí jsou jejími oběťmi nikoliv jako jedinci nebo členové sociálních skupin, ale jako obyvatelé určitého území, respektive určité komunity. Deprivace, jíž jsou vystaveni, není důsledkem nedostatečnosti jejich osobních zdrojů, jako spíše nedostatečnosti zdrojů komunity v níž žijí, jako jsou například nedostatek a špatná kvalita škol, nedostupnost lékařské péče, nedostatečná veřejná doprava a další (Room 1999, cit dle MAREŠ, 2006). Klasickým příkladem může být vyloučení v důsledku špatné dopravní obslužnosti ale také v důsledku dysfunkčnosti lokálního trhu práce a nedostatku pracovních příležitostí (WILSON 1996, cit. dle MAREŠ, 2006) (MAREŠ, 2006, s. 10, přes. cit.).

4.2 Možnosti soužití vybraných sociokulturních menšin (marginalizovaných skupin)

4.2.1 Asimilace

... proces, jímž se nějaká společenská skupina, obvykle minoritní, migrující apod., prostřednictvím kontaktu stává součástí jiné, dominantní skupiny. Asimilaci lze ovšem vztáhnout také k individu. Proces asimilace je odlišný od biol. procesu prolínání soc. skupin prostřednictvím vzájemných sňatků. Asimilace znamená na jedné straně plnou akceptaci minoritní skupiny skupinou majoritní, na druhé straně plnou akceptaci kultury majoritní skupiny skupinou minoritní. Proces asimilace může být alespoň zčásti oboustranný, jestliže se předpokládá, že v průběhu asimilace předává minoritní skupina některé své kult. znaky skupině majoritní a ta je integruje do svého vlastního kult. systému. Plná asimilace znamená inkorporaci nových členů do dané společnosti tak, že nejsou odlišitelní od ostatních, „původních“ členů společnosti (MARŤIKOVÁ, PETRUSEK, VODÁKOVÁ, 1996, s. 108, *přes. cit.*).

Proces intergenerační asimilace přistěhovalců v počátečním stadiu pohybu přes hranice probíhá při jejich překročení hledání místa v sociálním prostoru především na rovině sociálně-strukturální integrace (hledání práce, bydliště, sítě podpory) při zachování značné míry kulturní odlišnosti přistěhovalce. Etnické čtvrtě a komunity mohou sloužit v tomto stadiu jako sub-prostory sociální a kulturní integrace, což ovšem nemusí mít podobu strukturální asimilace. Dalším stadiem je proces zabydlování, který se vyznačuje kulturní a sociální hybridizací přistěhovalců. Pro toto stadium jsou jako symptomy kulturní asimilace charakteristické disperze v sociálním prostoru, smíšená manželství či zaměstnání v etablované organizaci jako symptomy strukturální asimilace nebo eroze etnické identity a původních jazykových praktik. Třetím stadiem je zakořenění. V něm se vytrácí kulturní jinakost (kulturní/etnický původ ztrácí relevanci) a sociálně strukturální integrace potomků se uskutečňuje plně skrz dominantní institucionální struktury (SZALÓ, 2002, s. 184, *přes. cit.*).

Čeští Romové, kteří se vystěhovali do Kanady v druhé polovině devadesátých let, představují typický příklad imigrantů vystavených tváří v tvář tlakům asimilace v novém prostředí. (SZALÓ, 2002, s. 180, *přes. cit.*)

4.2.2 Integrace

Integrace je komplexní proces začleňování nově příchozích do struktur hostitelské společnosti a oboustranný proces přizpůsobování, což vyžaduje aktivní přístup všech zúčastněných. Integrace

cizinců je klíčovou podmínkou pro zachování stability a sociální soudržnosti hostitelské společnosti a pro ekonomický rozvoj. Nedostatečná integrace může vést k některým závažným problémům, a to nejen pro majoritu, ale i pro společnost jako celek, včetně imigrantů (DLUHOŠOVÁ, 2008, s. 77, *přes. cit.*).

Proces integrace zasahuje všechny sféry života. Nemá velkou naději na dlouhodobý úspěch, nestane-li se komplexním, tedy nepodaří-li se přistěhovalce integrovat nejen do sféry trhu práce, ale také do společenského, kulturního a politického života většinové společnosti. Integrace klade značné nároky jak na nově příchozí, tak na majoritní společnost, je oboustranným procesem, který probíhá na základě interakce mezi majoritou a nově příchozími. Majoritní společnost může integraci cizinců podpořit, a to i ve svém vlastním zájmu, zachováním přístupu otevřenosti a spolupráce (DLUHOŠOVÁ, 2008, s. 77,78, *přes. cit.*).

Imigranti se začleňují do nové společnosti, budují svůj vztah a postavení v hostitelské zemi, přijímají povinnosti dané zákony státu a často i zvyklostmi země. Od nově příchozích integrace vyžaduje určité základní dovednosti pro zapojení do společnosti. ... Integrace ovšem nemusí a nemůže pro imigranty znamenat povinnost vzdát se své původní identity, přizpůsobit se za každou cenu a beze zbytku majoritě. Je nezbytné, aby imigrant měl šanci novému prostředí porozumět a přijmout je za své, ale také aby byl svým okolím přijímán – a to i ve své odlišnosti (DLUHOŠOVÁ, 2008, s. 78, *vol. cit.*).

4.2.3 Multikulturalismus

Multikulturalita je prostor setkávání příslušníků různých kultur, je naprosto přirozeným jevem, který existuje na naší planetě vlastně od nepaměti a má naprosto konkrétní důsledky v životě člověka, velmi výrazně ho ovlivňuje (KOCOUREK, 2008, s. 37, *přes. cit.*).

Multikulturalismus jako teorie se vyvinula teprve v minulém století jako reflexe setkávání různých kultur, rasové genocidy a globalizace. ... Multikulturalismus tedy na rozdíl od multikulturality není daným přirozeným jevem, nýbrž kulturní charakteristikou (KOCOUREK, 2008, s. 37, *přes. cit.*).

Multikulturalismus v širším slova smyslu zahrnuje teorie a ideologie zabývající se multikulturálním prostředím. Multikulturalismus v užším slova smyslu je teorie a ideologie, která prohlašuje, že multikulturální soužití je třeba zachovávat a že má pozitivní vliv na společnost (KOCOUREK, 2008, s. 37, *přes. cit.*).

Multikulturalismus můžeme chápat i jako hledání cesty přizpůsobit se novému propojenému globalizujícímu se, avšak stále multikulturálnímu prostředí, ovšem s citem a bez ztráty vlastní identity. „Osobnost“ kultury přežije jen tehdy, bude-li schopna vnímat nové proudy, hledat nová řešení,

ale také poučit se z chyb minulých. Multikulturalismus dává prostor pro to, abychom se příliš neuzavírali do slupky tradic vlastní kultury a reagovali na změnu životního prostředí i změnou příslušných kulturních vzorců (KOCOUREK, 2008, s. 41, přes. cit.).

Multikulturní výchova je příprava na sociální, politické a ekonomické reality, které žáci prožívají v kulturně odlišných lidských stycích. Mezi typická témata multikulturní výchovy zařazuje Průcha (cit. dle Kocourek, 2008): etnikum, etnicitu, etnické vědomí, národ, národnost, národnostní menšinu, rasu a rasismus, kulturu, akulturaci, asimilaci, předsudky a stereotypy. Tato témata by sama o sobě mohla být součástí jiných disciplín, kdybychom se k nim nesnažili přiřazovat konkrétní zkušenosti a poznatky o setkávání různých kultur, jeho příčinách a důsledcích, konkrétní informace o zmíněných kulturách (KOCOUREK, 2008, s. 41, přes. cit.).

Mezi základní obecné cíle multikulturní výchovy patří zejména:

- předat žákům zajímavé informace o jiných kulturách ve vazbě na kulturu vlastní (analogie setkávání)
- vychovávat k toleranci a proti rasismu (pozitivní příklady, věrný popis reality)
- vzdělávat o tom, co se děje při setkávání příslušníků různých kultur (zachycení reálných procesů interakce a jejich charakteru)
- podporovat sociální a kulturní identitu žáků domácích i cizích (umožnit žákům porovnávat a vytvářet si vlastní identitu sociální a kulturní, přemýšlet a volit si životní cestu, udržet kompaktnost osobnosti) (KOCOUREK, 2008, s. 42, přes. cit.).

5 Srovnání vybraných menšin ve vybraných souvislostech

Tabulka č. 1 Tolerantnost lidí v ČR k nábožensky odlišným jedincům

(Součet kladných odpovědí v %.)

Rok	1995	1996	1998	2000	2003	2005	2007	2008	2010	2012	2014
v %	69	65	72	70	86	86	89	87	82	87	84

Zdroj: *cvvm.soc.cas.cz – vlastní zpracování autorky bakalářské práce*

Od roku 1995, kdy proběhl první výzkum, tolerantnost k nábožensky odlišným jedincům se zvyšovala. V roce 2009 tato tolerantnost byla největší. V letech 1995 – 2014 se míra tolerance k nábožensky odlišným jedincům pohybovala řádově od 65 % do 89 %. Až do roku 2007 tolerance k lidem nábožensky odlišným narůstala a v letech 2008 – 2014 mírně kolísala. Celkově míra tolerance lidí v ČR k nábožensky odlišným jedincům je poměrně vysoká. Z výzkumů CVVM nevyplývají důvody vysoké tolerance Čechů k nábožensky odlišným jedincům. Obecně je o Češích známo, že jsou málo věřící, může to být jeden z důvodů vysoké tolerance k nábožensky odlišným jedincům.

Vzhledem k tomu, že je neetické ptát se na náboženské vyznání, rozhodla jsem se, že se nebudu této problematice více věnovat než je uvedeno v kapitole 3.3 Náboženská menšina na straně 15-17.

Tabulka č. 2 Tolerantnost lidí v ČR k cizincům žijícím v ČR (Součet kladných odpovědí v %.)

Rok	1995	1996	1998	2000	2003	2005	2007	2008	2010	2012	2014
v %	61	59	61	54	56	62	-	-	61	67	64

Zdroj: *cvvm.soc.cas.cz – vlastní zpracování autorky bakalářské práce*

Tabulka č. 2a Sympatie Čechů k vybraným národnostním menšinám

Rok Národnost	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Češi	1,70	1,60	1,61	1,66	1,64	1,56	1,61	1,93	1,69	1,58	1,59
Slováci	1,98	2,05	2,08	1,97	1,99	1,91	1,89	2,16	1,79	1,72	1,76
Poláci	2,59	2,86	2,89	2,76	2,93	2,77	2,69	2,96	2,47	2,40	2,47
Němci	3,50	3,40	3,79	3,60	3,67	3,63	3,36	3,58	2,87	2,83	2,82
Maďaři	2,96	3,39	3,65	3,42	3,61	3,66	3,53	3,71	2,96	2,80	2,88
Rusové	4,12	4,14	3,95	3,94	4,01	4,06	3,80	4,07	3,11	3,27	3,31
Vietnamci	4,16	4,16	4,28	4,19	4,16	4,09	3,92	4,02	3,26	3,09	3,11
Ukrajinci	4,36	4,42	4,49	4,63	4,77	4,71	4,54	4,64	3,57	3,36	3,44

Zdroj: *cvvm.soc.cas.cz* – vlastní zpracování autorky bakalářské práce

Pozn: V letech 2005 – 2012 byla míra sympatií či nesympatií k příslušníkům v tabulce uvedených národností měřena 5 stupňovou škálou

kde: 1- velmi sympatičtí

2 – spíše sympatičtí

3 – ani sympatičtí, ani nesympatičtí

4 – spíše nesympatičtí

5 – velmi nesympatičtí

V letech 2013 – 2015 byla míra sympatií či nesympatií k příslušníkům v tabulce uvedených národností v 7 stupňové škále.

1 – velmi sympatičtí

2 – sympatičtí

3 – spíše sympatičtí

4 – ani sympatičtí, ani nesympatičtí

5 – spíše nesympatičtí

6 – nesympatičtí

7 – velmi nesympatičtí

Ve výzkumech CVVM se tolerantnost lidí v ČR k cizincům žijícím v ČR byly k dispozici údaje z let 1995, 1996, 1998, 2000, 2003 a 2005 z let 2007 a 2008 údaje nejsou k dispozici, další údaje jsou pouze z let 2010, 2012, 2014. Tolerantnost k cizincům žijícím v ČR se moc neproměňovala. V letech 2012 a 2014 je viditelný nepatrný nárůst tolerance k cizincům u nás žijícím.

Z tabulky 2a je patrné, že v rozmezí velmi sympatičtí či nesympatičtí bylo označení Češi a Slováci ve všech zkoumaných letech. Poláci a Maďaři byli jako sympatičtí respondenty vnímáni v letech 2013 – 2015. V předchozích letech byli považováni, co se sympatií týká za neutrální, tj. ani sympatičtí nebo nesympatičtí, nebo za spíše nesympatické pouze v menší míře. Z toho plyne, že Češi jsou k těmto národnostem v posledních letech tolerantnější. Němci byli v letech 2005 – 2012 vnímáni spíše jako nesympatická národnost, v letech 2013 – 2015 je opět patrná zvýšená tolerance respondentů k Němcům, jejichž odpovědi se posunuly ve škále směrem k „sympatičtí“. Rusové, Vietnamci a Ukrajinci byli v letech 2005 – 2012 vnímáni jako spíše nesympatičtí, v letech 2013 – 2015 je opět patrná vyšší tolerance respondentů a posun jejich hodnocení směrem ke kategorii „spíše sympatičtí“. Z uvedených údajů plyne, že Češi jsou v posledních třech zkoumaných letech (2013 – 2015) tolerantnější vůči jiným národnostem. Z komentářů z výzkumu CVVM lze vyvodit, že míra tolerance k jednotlivým národnostem je odlišná v různých regionech ČR.

Tabulka č. 3 Tolerantnost lidí v ČR k lidem jiné barvy pleti (Součet kladných odpovědí v %.)

Rok	1995	1996	1998	2000	2003	2005	2007	2008	2010	2012	2014
v %	42	37	49	43	52	55	59	57	52	55	53

Zdroj: *cvvm.soc.cas.cz – vlastní zpracování autorky bakalářské práce*

Tolerantnost lidí v ČR k lidem jiné barvy pleti taktéž nebyla kontinuálně každoročně zkoumána, k dispozici byly pouze údaje z let uvedených v tabulce č. 3, ze které je zřejmé, že tolerance narůstá až po roce 2000. Ve srovnání údajů z tabulek číslo 2 a 3 lze vyvodit, že tolerance k cizincům jako takovým je vyšší než tolerance k lidem jiné barvy pleti. Nárůst tolerance k lidem jiné barvy pleti může

souviset s vývojem české společnosti po roce 1989, kdy se otevřely hranice a v České republice se začalo objevovat více cizinců různé barvy pleti a národnosti. 90 léta mohly být obdobím, kdy se Češi mohli častěji potkávat s jedinci jiné barvy pleti a postupně si na odlišné lidi zvykali. I když je nárůst tolerance v letech 1995 – 2014 cca desetiprocentní, je zjevné, že míra tolerance k jiným lidem jiné barvy pleti narůstá.

Tabulka č. 4 Vztah k národnostním skupinám žijícím v ČR – vývoj v čase

V roce 2005 až 2012 (vyjádřeno ve škále 1-7, známky 1-3 vyjadřovaly sympatie, známka 4 vyjadřovala neutrální vztah, známka 5-7 vyjadřovala antipatie.)

V roce 2013 až 2015 (vyjádřeno ve škále 1-5, přičemž známky 1 až 2 vyjadřují sympatie, známka 3 vyjadřuje neutrální postoj, známka 4-5 vyjadřuje antipatie.)

Rok	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Národnost											
Romové	5,38	5,67	5,62	5,52	5,69	5,58	5,49	5,69	4,24	4,21	4,30
Židé	3,28	3,60	-	3,02	3,19	3,14	3,07	3,30	2,80	2,67	2,83
Arabové	-	-	-	-	-	-	-	-	-	3,79	4,02

Zdroj: *cvvm.soc.cas.cz – vlastní zpracování autorky bakalářské práce*

Tabulka č. 4a Tolerantnost lidí v ČR k Romům (Součet kladných odpovědí v %.)

Rok	1995	1996	1998	2000	2003	2005
v %	13	16	30	24	21	36

Zdroj: *cvvm.soc.cas.cz - vlastní zpracování autorky bakalářské práce*

Tabulka č. 4b Tolerantnost lidí v ČR k Židům (Součet kladných odpovědí v %.)

Rok	2002	2003	2005
v %	76	76	70

Zdroj: *cvvm.soc.cas.cz – vlastní zpracování autorky bakalářské práce*

Podle údajů v tabulce 4 byli v roce 2005 až 2012 Romové hodnoceni záporně, na 7 bodové škále Romové získali známky v průměru 5,58, což vyjadřuje antipatie. Vztah k Židům byl vyjádřen průměrnou známkou 3,23, což je vyjádření sympatie. V letech uvedených v tabulce vztah k Arabům nebyl zkoumán.

Vztah české veřejnosti k Romům v letech 2013-2015 je vyjádřen známkou 4, 25, což na 5 bodové škále vyjadřuje jasné možná i poměrně silné antipatie. Co se týká vztahu k Židům je vyjádřen průměrnou známkou 2,77, v rámci let 2013 – 2015, což je hodnoceno jinou škálou, znamená ještě sympatie blízké se k neutrálnímu vztahu. Vztah k Arabům byl zkoumán pouze v letech 2014 a v 2015, průměrné hodnocení je 3, 91, což na 5 bodové škále vyjadřuje antipatie. Rozdíl v hodnocení sympatií respondentů k Romům a Židům souvisí s odlišným životním způsobem a hodnotami, které zkoumané národnosti vyznávají. Životní způsob a hodnoty Židů více korespondují s českými, tudíž lze předpokládat, že tato skutečnost je projevem větších sympatií Čechů k Židům než k Romům.

Podle údajů v tabulce 4a tolerantnost lidí v ČR k Romům, taktéž nebyla kontinuálně každoročně zkoumána, dispozici byly pouze údaje z let uvedených v tabulce č. 4. Tolerantnost k Romům ze strany lidí v ČR je nižší, než např. k cizincům k jedincům jiné barvy pleti, největší míru tolerantnost k Romům dosáhla v roce 2005, což činilo až 36 %. Ačkoliv míra tolerance Čechů k Romům od roku 1995 z 13% narostla během 10 let tj. do roku 2005 až na 36%, lze předpokládat, že nízká míra tolerance Čechů k Romům je spojována s dlouholetými zkušenostmi Čechů k Romům. Odlišný životní styl a hodnoty Romů jsou zřejmě značně vzdálené hodnotám a životnímu stylu Čechů.

Podle údajů v tabulce 4b byly výzkumy CVVM dostupné údaje pouze z let uvedených v tabulce č. 5, ze které vyplývá, značně vysoká míra tolerance lidí v ČR k Židům, i přestože v roce 2005 o 6 % míra tolerance poklesla. Vysoká míra tolerance Čechů k Židům může souviset s dlouholetým soužitím těchto dvou národností na území České republiky a také se skutečností, že hodnoty, které jsou blízké Čechům a Židům jsou si značně podobné.

Tabulka č. 5 Postoj české veřejnosti k přijímání uprchlíků – září 2015 a prosinec 2015 (Součet odpovědí v %.)

Měsíc Postoj	Září 2015	Prosinec 2015
Ano, měli bychom je přijmout a nechat usadit se zde	4 %	2 %
Ano, měli bychom je přijmout do doby, než budou schopni vrátit se do země svého původu	40 %	33 %
Ne, neměli bychom přijímat uprchlíky	50 %	60 %
Neví	6 %	5 %

Zdroj: cvvm.soc.cas.cz – vlastní zpracování autorky bakalářské práce

V uplynulém roce, zejména v důsledku vojenských konfliktů, čelila Evropská unie zvýšenému počtu uprchlíků. Podle větší části české veřejnosti (60 %) by Česká republika neměla tyto uprchlíky přijímat vůbec, třetina dotázaných (33 %) je pro jejich přijetí do doby, než budou schopni vrátit se do země svého původu. Jen velmi malá část občanů ČR (2 %) pak zastává názor, že by ČR měla uprchlíky přijmout a nechat je usadit se zde. Pokud prosincové výsledky srovnáme s názorovým rozložením ze září, vidíme, že stoupá podíl těch, kteří by uprchlíky do České republiky nepřijímali vůbec (vzestup o 8 procentních bodů). Z předchozích šetření víme, že česká veřejnost očekává, že se cizinci co nejvíce přizpůsobí zvyklostem české kultury a dlouhodobě je vnímá jako určité bezpečnostní riziko.

Zdroj: cvvm.soc.cas.cz

6 Závěr

Společnost, která vzniká, má často daleko k ideálnímu modelu multikulturní společnosti a nebezpečně sklouzává spíše k partikularismu jednotlivých kultur. Čím více byla původní společnost homogenní, tím víc má problémy s přijímáním kulturních odlišností.

Objevuje se stále více sociálních skupin, které si uvědomují svoji identitu a používají diskurzu lidských práv ke své emancipaci z latentního vyloučení. Sociální vyloučení totiž představovalo a představuje pro lidské kolektivity také jeden z možných mechanismů formování, obnovování a posilování vlastní identity a udržení své integrity směrem dovnitř i navenek.

Girard (1997, cit. dle Sirovátka, 2002), upozorňuje na existenci perzekučních stereotypů, jež se často uplatňují v krizových obdobích, kdy jsou sociální instituce oslabeny. První je stereotyp nediferencované krize, v níž dochází ke ztrátě vlastní sociálnosti a zániku pravidel, jimiž je dán kulturní řád. Druhým je stereotyp obvinění, jež se týká všeho, čím perzekuováni mohli, v očích perzekuujičích, narušit „sociálně“ a způsobit krizi (obvykle jde o etnické a náboženské menšiny).

Migrace je též důsledkem potřeby stárnoucích a rapidně početně se zmenšujících populací Evropy udržet takový počet ekonomicky aktivních osob, které by zabránily zhroucení sociálního státu. Nepřijetím odlišnosti se může stát, že skupina bude sociálně vyloučená. Sociální vyloučení je velmi diverzifikovanou oblastí jevů a jeho jádrem je dnes fakt, že se vyloučení jedinci, ale i celé vyloučené sociální kolektivy nepodílejí stejnou měrou jako ostatní na (hmotných i nehmotných) zdrojích společnosti, nerealizaci jejich občanských, politických a sociálních práv a tak i o status a identitu vyloučených. Také existence rozmanitých subkultur je příležitostí k fluktuaci mezi identitami, a vyloučení z hlavního proudu. Téměř vždy najdou společenství, jež jim nabídne jinou, alternativní identitu.

Vnímání odlišností je omezováno výše uvedenými faktory. Na cestě z multikulturní do pluralitní společnosti má ještě česká společnost řadu úkolů před sebou. S tím souvisí i možnost výzkumu v oblasti vztahů majoritní populace k odlišným skupinám. Zajímavé by bylo prozkoumání názorů mladých lidí v této oblasti a srovnání s generací střední a seniorskou. (Mladí lidé jsou typičtí tím, že snáze přijímají, i sami vytvářejí odlišnosti – subkultury.)

V rámci své bakalářské práce jsem použila výzkumy CVVM, vzhledem k většímu počtu vzorku respondentů než by bylo možné získat pro praktickou část této bakalářské práce. Z tohoto důvodu jsem práci zúžila jen teoretickou část.

7 Resumee

The theme of the bachelor thesis is the access of the Czech public to socio-cultural minorities in society. It is interesting to see, how is our society being developed in stereotypes and prejudices, which of the prejudices remain, which are modified or completely disappear.

The paper describes characteristics of the postmodern society in selected contexts, then we can find there characteristics of selected socio-cultural minorities, such as for example ethnic, national, religious and linguistic minorities.

A special chapter is also devoted to marginal groups. A related term is social exclusion and the possibilities of coexistence of socio-cultural minorities with the major community, to whose characteristic in each dimension is devoted the next chapter of this bachelor thesis. The possibilities of coexistence of selected minorities are outlined in the basic features. In one of the chapters there is described a comparison of the majority population and the selected minorities.

The society that originates doesn't usually represent an ideal model of a multicultural society and is rather dangerously tending to particularism of individual cultures. The more homogeneous the previous society was, the more problems it has to accept cultural differences. The issue of acceptance of differences (which are characteristic for minorities) is related to the theme of tolerance and at the same time to maintaining or renewing and strengthening their identity and to sustaining their integrity both inwards and outwards.

On the way from multicultural to pluralistic society the Czech public still has numerous tasks ahead. This is related to the possibility of research on the relationship of the majority population to different groups. It would be interesting to survey the opinions of young people about this area and to compare the results with the opinions of middle and senior generation. (It is typical for young people that they easier accept and themselves create differences - subcultures.)

8 Citovaná literatura

CVVM online, získáno 19.1.2016, dostupné na: www.cvvm.soc.cas.cz

DLUHOŠOVÁ, H. **Integrace cizinců v České republice.** In Šišková, Tatjana.,ed. *Výchova k toleranci a proti rasismu.* Vyd.2. aktualizované. Praha: Portál, 2008, s.75-87., ISBN 978-80-7367-182-2

KLENER, P. **Velký sociologický slovník.** Praha: Karolinum, 1996, ISBN 80-7184-164-1

KOCOUREK, J. **O čem je multikulturní výchova? Předmět zkoumání a cíle.** In Šišková, Tatjana.,ed. *Výchova k toleranci a proti rasismu.* Vyd.2. aktualizované. Praha: Portál, 2008, s.34-43., ISBN 978-80-7367-182-2

MAŘÍKOVÁ, H., PETRUSEK, M., VODÁKOVÁ, A. a kol. **Velký sociologický slovník.** Praha: ÚK, Vydavatelství Karolinum, 1996. ISBN 80-7184-311-3

MAREŠ, P. **Faktory sociálního vyloučení.** Praha: VÚPSV výzkumné centrum Brno, 2006,1. Vyd. s.,41, ISBN 80-87007-15-8

MAREŠ, P. **Marginalizace, sociální vyloučení.** In Sirovátka, Tomáš, ed. *Menšiny a marginalizované skupiny v České republice.* Vyd.1. Brno: Masarykova univerzita, Fakulta sociálních studií, 2002, s.9-23., ISBN 80-210-2791-6, ISBN 80-86251-13-6

MUCHA, I. **Sociologie základní texty.** Praha: 999, 2007, 3. Vyd. s.203-204,ISBN 978-80-86391-26-7

NISSEN, J. **Rozmanitost a soudržnost: nové úkoly v oblasti integrace imigrantů a menšin.** Praha: Rada Evropy, 2000, 1.Vyd. s.7-8,11-13,22-27,33-34,36,78-79, ISBN 92-871-4345-5

PRŮCHA, J. **Interkulturní komunikace.** Praha: GRADA, 2010, 1. Vyd. s.23, 31-39, ISBN 978-80-247-3069-1

SZALÓ, C. **Proces kulturní asimilace a konstrukce identity „přistěhovalců“.** In Sirovátka, Tomáš, ed. *Menšiny a marginalizované skupiny v České republice.* Vyd.1. Brno: Masarykova univerzita, Fakulta sociálních studií, 2002, s.179- 196., ISBN 80-210-2791-6, ISBN 80-86251-13-6

9 Abstrakt

KOCÁBOVÁ, R., Přístup české veřejnosti k sociokulturním menšinám ve společnosti. České Budějovice 2016. Bakalářská práce. Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích. Teologická fakulta. Katedra etiky, psychologie a charitativní práce. Vedoucí práce J. Šimečková.

Klíčová slova: sociokulturní menšina, marginální skupina, odlišnost, veřejnost, názor, tolerantnost

V práci jsou popsány charakteristiky postmoderní společnosti ve vybraných souvislostech, dále zde najdeme charakteristiku vybraných sociokulturních menšin, jako jsou například menšiny etnické a národnostní, náboženské a jazykové. Dílčí kapitola je věnována také marginálním skupinám. Souvisejícím pojmem je sociální vyloučení, možnosti soužití sociokulturních menšin s majoritní společností, jehož charakteristice v jednotlivých dimenzích je věnována další kapitola této bakalářské práce. V základních rysech jsou nastíněny možnosti soužití vybraných menšin. V jedné z kapitol práce je srovnání vztahu majoritní populace k vybraným menšinám. Společnost, která vzniká, má často daleko k ideálnímu modelu multikulturní společnosti a nebezpečně sklouzává spíše k partikularismu jednotlivých kultur. Čím více byla původní společnost homogenní, tím víc má problémy s přijímáním kulturních odlišností.

10 Abstract (v anglickém jazyce)

Attitude of Czech population to socio-culture minorities in society

Key words: sociocultural minority, marginal group, diversity, public opinion, tolerance

The theme is interesting to see, how is our society being developed in stereotypes and prejudices, which of the prejudices remain, which are modified or completely disappear, describes characteristics of the postmodern society in selected contexts. A special chapter is also devoted to marginal groups. A related term is social exclusion and the possibilities of coexistence of socio-cultural minorities with the major community, to whose characteristic in each dimension is devoted the next chapter of this bachelor thesis. The possibilities of coexistence of selected minorities are outlined in the basic features. In one of the chapters there is described a comparison of the majority population and the selected minorities.

The society that originates doesn't usually represent an ideal model of a multicultural society and is rather dangerously tending to particularism of individual cultures. The more homogeneous the previous society was, the more problems it has to accept cultural differences. The issue of acceptance of differences (which are characteristic for minorities) is related to the theme of tolerance and at the same time to maintaining or renewing and strengthening their identity and to sustaining their integrity both inwards and outwards.